

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука "Аз Буки"

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
Педагогика**

Българско научно-педагогическо и методическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научностратическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

Философия

Българско научно-методическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
№ 1, 2012 г. киевска 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

51 – 52

17 ДЕКЕМВРИ
2015 г.

Защо децата спират да ходят на училище

Откъс от „Ранното отпадане на ромски деца от училище – психологически аспекти“

Роберт Леви

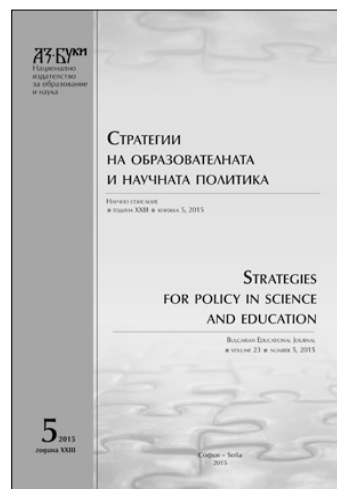
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

В настоящия текст ще опитаме да предложим един по-особен поглед върху проблема с интеграцията на ромите, като при това изходим от някои съвременни постановки за изследване на междуетнически взаимодействия, взаимодействията въобще между мнозинство и маргинализирано малцинство. Освен това ще разгледаме някои психологически предпоставки за ранното отпадане на ромски деца от училище.

Преди известно време гвамата със Станислав Пандин показахме някои проблеми, свързани с гетонизацията, по принцип, и на ромското малцинство, в частност (Пандин, Леви, 2014). За нуждите на това изследване ще повторим основните ѝ положения, като разширим леко обхвата му, за да може по-пълно да представим някои от положенията, свързани с ранното отпадане на ромски деца от училище.

В края на 60-те и началото на 70-те години икономистът Томас Шелинг, по-късно Нобелов лауреат за икономика, в няколко свои статии показва, че етническата и расовата сегрегация не са задължително резултат от расизъм или етноцентризъм (Schelling, 1969, 1971). Допускането на Шелинг е много просто: ако хората са расисти и не желаят да живеят в съседство с хора с друг цвят на кожата, то в градовете се образуват анклавни от само бели и само чернокожи (в нашия случай гелението е условно, доколкото Шелинг борава с тези два цвята). Какво обаче се случва, запитва се Шелинг, ако хората не са расисти и ксенофоби и нямат нищо против да имат

Заглавието е на редакцията

www.strategies.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Ирина Колева
E-mail: kolevaira@gmail.com

Редактори

Николай Кънчев
0888 81 56 45

Д-р Албена Миланова
0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: strategies@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Стратегии на образователната и научната политика“, кн. 5 /2015:

ОБРАЗОВАНИЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Професионализация, професионализъм и иновации: три ключови стълба на майсторството в образованието / *Силвия Николаева*

HEInnovate
on Promoting Innovative
and Entrepreneurial HEIs.
Country-Level Review

Bulgaria (December 2014) /
*Organisation for Economic Co-
operation and Development*

**УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ
ЖИВОТ**

Политики в областта на
ученето през целия живот на
Република България и Евро-
пейския съюз / *Ралица Веле-
ва*

**ИНТЕРКУЛТУРНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Ранното отпадане на ром-
ски деца от училище – психо-
логически аспекти / *Роберт
Левин*

ЧУЖДЕСТРАНЕН ОПИТ

Системата на делегирани
бюджети в средното обра-
зование – справедливост и
предвидимост / *Ивайло Ста-
рибратов, Митко Кунчев,
Фил Бъджел*

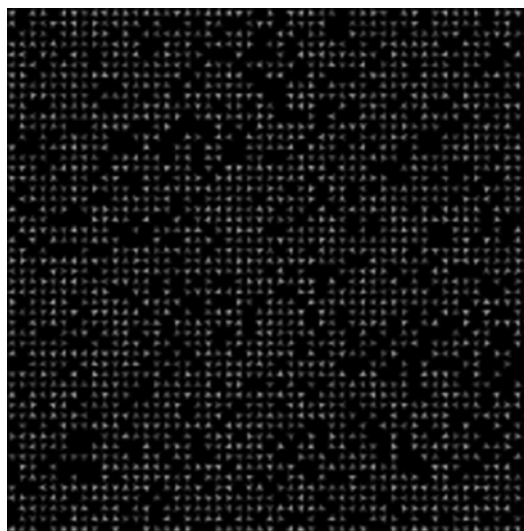
**ОЦЕНЯВАНЕ
В УЧИЛИЩНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Основните характеристики
на гражданското образова-
ние в училище според меж-
дународното изследване на
гражданското образование –
ICCS 2016 / *Светла Петро-
ва*

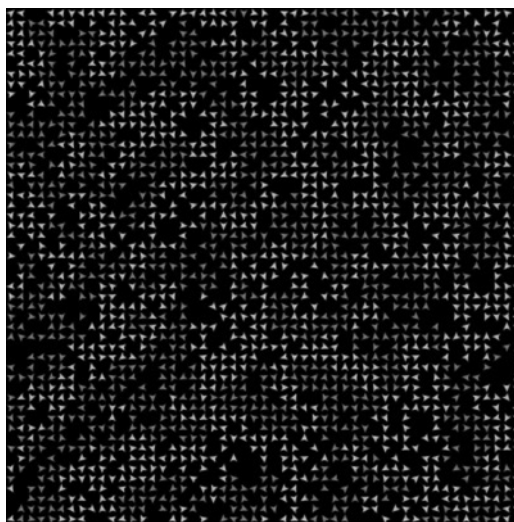
Сравнителен анализ на
резултатите от ДЗИ по
чужд език в област Сливен
през учебната 2014/2015 и
2013/2014 година / *Веселина
Бонева*

съседни с различен цвят? Ученият тръгва от това до-
пускане, но поставя едно ограничение – никой не желае
да бъде крайно малцинство. За крайно малцинство
Шелинг определя 30%.

Резултатите са поразителни. Въпреки толерант-
ността на хората отново се образуват анклавни от-
само „бели“ или само „черни“. През 70-те години Шелинг
не е разполагал с компютър, но днес ние разполагаме
с мощен инструмент, какъвто е програмата NetLogo
(NetLogo Home Page, 2013:57:27). С негова помощ ще
илюстрираме резултатите на Шелинг.

**Начална установка на модела на Шелинг
при зададен праг на крайно малцинство 30%**

**Резултат само след 10 размествания. Ясно се виж-
дат офермите се анклавни**

С годините този модел търпи известни критики.
От една страна, американските статистици твърдят,

че тези процеси са силно забавени и се наблюдават частично само в най-големите грабски конгломерации (Glaeser, Vigdor, 2000); от друга страна, съвременните изследователи са на мнение, че етническият и расовият модел на сегрегация е изместен от икономическия (Hatna, Benenson 2010). Според учени като Акселрод и Хамънд (Axelrod, 1997; Axelrod, 2009; Axelrod et al., 2003), хората винаги се сегрегират по един или друг признак.

Какво обаче следва да кажем за ситуацията с българските роми, чиято гетозация следва и гвата модела – етническият и икономическият? Тук няма да се занимаваме с толкова модерното напоследък в България „патриотично“ отношение, но не можем да подминем разпространявания от политици и медиуми термин „циганска престъпност“.

В цитираната статия гвамата с Пандин твърдыхме, че целият проблем се дължи именно на гетозацията. Както показват изследванията, престъпността се дължи не просто на лошите икономически условия в едно ромско гето, макар че това също има своето – и немалко – влияние. Американските учени са установили, че престъпността силно варира на различни места със сходни икономически условия. Но тя е по-силна там, където обитават няколко по-изявени престъпници, защото тук действа и механизъмът „пограждане“ (Бюканан, 2011; Гладуэл, 2010).

Има ли решение на проблема? За да го покажем, ще дадем един пример.

През 1974 г. правителството на Индира Ганди опитва да спре неконтролирания растеж на индийското население чрез въвеждане на задължителна вазектомия за всички мъже, които имат три живи деца. Това довежда до бунтове и правителството спира програмата. Един индийски щат обаче стабилизира своето население. През 80-те години на миналия век стотици доброволци започват кампания за ограмотяване на населението на южния земеделски щат Керала. Не става дума за образование в областта на семейното планиране, а за най-обновена грамотност – четене, писане, смятане. Днес Керала е обявен за единствената държава в света със 100% грамотно население. Образованието – и особено на жените, е довело до кералското „чудо“ – увеличаващо се население и продължителност на живота, близка до тази в най-развитите страни (Бюканан, 2011).

Възможно ли е подобен пример да бъде приложен спрямо българското ромско население? Трябва да вземем предвид следните фактори: вече обсъжданата гетозация, която води до престъпност и етническа нетолерантност, която дава повод на ромите да не пращат децата си на училище. Като добавим и факта, че ромите са най-благогатният обект за предизборен популизъм, се получава труден за решаване възел.

За да видим проблемите в пълнота, трябва да погледнем има ли психологически фактори, които карат децата от ромски произход да напускат рано училище.

Независимо от всички популистки и неефективни кампании, като „Десетилетие на ромското включване“, очевидният факт е, че именно ромите са подложени на социално изключване. Тук не се налага да даваме определение за „социално изключване“ и факторите, които го определят, но темата са писани достатъчно книги (вж. например Abrams et al., 2007; Вурне, 2005). Гетозацията сама по себе си, както и очевидната бедност на преобладаващото ромско население, са типични признаци на социално изключване. То има последици в училище.

Първото нещо, с което се сблъскват ромските деца в училище, е очевидното имуществено неравенство. Наблюдатели са установили, че те изпитват неудобство от старите си грехи и обувки. Какви са психологическите резултати от такова неравенство, също има дълга изследователска история (Brooks-Gunn, Duncan, 1997; Aber et al., 1997; Dubow, Ippolito, 1994; Eamon, 2001; Evans, 2004; Killen, Rutland, 2011; Major, O'Brien, 2005; McLoyd, 1998).

Тук бих искал обаче да обърна внимание върху някои други фактори, влияещи върху ранното отпадане на ромските деца от училище.

На първо място, това е латентният, подсъзнателен расизъм на повечето хора. По света той се разкрива отгавна чрез стандартизиран тест и редица фир-

ми, както и частни и общински училища, го прилагат при постъпване на работа. Познат е под името IAT (Implicit association test). За него има много хвалби и много критики (Kaufman; Greenwald et al., 2009; Greenwald et al., 1998; Greenwald et al., 1968; Blanton et al., 2009; Schnabel et al., 2008).

Какво представлява тестът? За по-простичко описание взимам текст на Малкълм Гладуел (Gladwell, 2007), който се подложил на него.

Тестът трябва да се изпълнява максимално бързо. Отначало на екрана на компютъра се показват различни лица и ако лицето е на чернокож, го слагате в лявата колонка, ако е на бял – в дясната. Следва по-сериозната част от теста.

Бял американец или лош

афроамериканец или добър

унижен
злобен
знаменит
прекрасен

Тук Малкълм Гладуел започнал да се обърква. Отнасял едно определение към едната категория, имайки предвид съвсем друга. По-интересно станало, когато тестът бил променен:

Бял американец или добър

афроамериканец или лош

унижен
злобен
знаменит
прекрасен

Тук Гладуел нямал никакъв проблем – чернокож = унижен, злобен; бял = знаменит, прекрасен.

И това, при положение че самият Малкълм Гладуел е мулат! При него причината е, че работата и професията му го поставят в „бяла“ среда.

Изследванията обаче показват нещо важно. Бял студент, който всеки ден се подлагал на теста, веднъж дал резултат, който въобще не бил расистки. Причината била, че като спортен запалялко, гледал победата на Юсеин Болт в бягането на 100 метра на световното първенство по лека атлетика. Това показва, че съществуват възможности да се справим с латентния расизъм. Важно е обаче да подлагаме на IAT учителите. Знанието за скритите ни предразсъдъци помага за тяхното преоляване (Banaji, Greenwald, 2013).

По-сериозният проблем е, че латентният расизъм често се превръща в явен. И той е резултат от семейна среда. В случая, когато в един клас има български и ромски деца, действат не толкова расизъм и ксенофобия, колкото стереотипи. Стереотипите не се придобиват само в семейството, те се научават от цялостната – училищна и извънучилищна, социална среда. Още Бангура е доказал, че научаването е винаги социално (Бангура, 2000).

Например категорично е убеждението, че ромските деца са по-склонни към насилие от българските си връстници и когато се случи инцидент, в който участват деца от двете групи, бялото мнозинство в общината излиза на протест срещу ромското малцинство (излишно е да цитирам медиите, доколкото тази тема е твърде широко застъпена в тях).

Малцина си дават сметка за причините, но те също са изследвани от социалните учени и психолозите. Доказано е, че социалното изключване в съчетание със стереотипи често резултира в насилие (вж. Twenge et al., 2001).

Пълния текст четете в сп. „Стратегии на образователната и научната политика“, кн. 5

Христо Смирненски и Германската революция

*Откъс от „Христо Смирненски
и Германската революция от 1918 – 1919 г.“*

Венцислав Везиров

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

1. Отношението към Германската революция в България

Отношението към Германската революция от 1918 – 1919 год. у нас не можем да определим като национална гледна точка към даденото обществено явление, а като партийна. Следователно тя е изцяло субективна, тъй като зависи от идейните позиции. От друга страна, българското общество след Първата световна война има да разрешава собствени проблеми, изпаднало е в дълбока криза, ляво ориентираните партии се вълнуват повече от революцията в Русия, поради което реакцията на събитията в Германия като истинско проявление, а не като информация за тях, закъснява с две години – честването на годишнините им през 1921 и 1923 г. става повод за идейно и естетическо осмисляне на бунтовете и героите, свързани с тях.

Текстове в сп. „Ново време. Полумесечно списание на Българската комунистическа партия (тесни социалисти)“ дават сериозна и обстойна информация за германската пролетарска революция и нейните водачи и очертават начина, по който би следвало да се мисли за тях. Обобщено посоките за възприемането им могат да се сведат до следното:

– Роза Люксембург и Карл Либкнехт трябва да се възприемат в своето идейно единство;

– трябва да се подчертава техният интернационализъм и отношението към тях не бива да

Заглавието е на редакцията

www.bel.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д.п.н.
Маргарита Георгиева
E-mail: m.georgieva@abv.bg

Редактор

Д-р Мая Падешка
0889 22 04 12
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: bel@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Български език и литература“, кн. 5/2015:

ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Приказката в детско-юношеските периодични издания до Първата световна война /
Таня Стоянова

МЕТОДИКА

Трансверсални аспекти на уменията за работа с текст /
Мая Падешка

„Методика на езикознанието“ от Ст. Чакъров и М. Господинов в контекста на ранната методическа литература за обучение по роден език / *Иван Чолаков*

Теоретични и приложни аспекти на реторичния подход в училищното езиково образование / *Владимир Ницета*

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Женската красота в творбите на Петко Тодоров / *Милена Димитрова*

Христо Смирненски и Германската революция от 1918 – 1919 / *Венцислав Везиров*

СТУДЕНТСКИ ФОРУМ

„Грозни прози“ на Гео Милев. Преосмисляне на библейските символи / *Евдокия Петрова*

МНЕНИЯ И ПОЗИЦИИ

Програмата PISA и българските проблеми / *Сесилия Телалова*

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И КУЛТУРА ПО СВЕТА

Първи международен форум „Светите братя Кирил и Методий в националните митове на славяните“ – Венеция, Италия / *Alberto Frasson*

Tradizione Cirillo-Methodiana come dispositivo culturale per la riunificazione delle chiese / *Fabian Pavel Fonovic*

In Memoriam Проф. Кирил Димчев / *Ангел Петров*

се погчинява на национални вражди и противоположностяване, тъй като трябва да се съхранява еднството на пролетариата;

– трябва да се утвърждават двамата герои като жертви на революцията, за да се развие у пролетариата чувство за отмъщение.

Тези текстове излизат през 1921 г., когато и Христо Смирненски отпечатва своите стихотворения за Германската революция. Книжката на „Ново време“ излиза на 15-и януари, когато се навършват две години от смъртта на Люксембург и Либкнехт, а творбата „Бурята в Берлин“ е отпечатана на 6-и януари в „Червен смях“ (бр.2). След него на 27 януари в бр. 4 излиза и „Йохан“. На 1-ви септември същата година е публикувано и стихотворението „Карл Либкнехт“. Всички те, независимо от жанровите си различия, имат общ публицистичен патос и близка фразеология. По всичко личи, че става въпрос за кампанийно отношение, подготвено и обмислено по партийна линия. По този повод Елена Димитрова уточнява и отношението на БКП към германския пролетариат. „През януари 1921 г. тя устройва тържествено честване по случай две години от кървавото потушаване на Берлинското въстание и от убийството на Карл Либкнехт и Роза Люксембург. В „Работнически вестник“ се печатат много статии, посветени на двамата герои и на погвигата на берлинските работници (Димитрова, Елена. Христо Смирненски. Живот и творчество. С., 1963. с.160). Тъкмо тази партийна обвързаност на Христо Смирненски не позволява, дори и на левите писатели, да го отделят от тази му принадлежност. Смирненски може и да е съзнавал тази ограниченост.

От публикациите, които излизат през 1921 г., е видно, че не само интернационалната теория на месняците е оказала влияние върху Христо Смирненски. След войната настъпва известно разколебаване в представите за българския героизъм, макар той да е проявен в бойните действия. Антон Страшимиров публикува в сп. „Наши дни“ (Г.1. май 1921, кн.5) своята беседа „Какво ни липсва“, като първо въвежда мнението на един германски лекар за разликите между германеца и българина: „Един българин струва колкото трима германци, но трима българи не правят един германец. Аз го разбирам така: българинът, със своя темперамент и с коравината и гързостта си, заменя трима германци, но събрани трима българи на едно не правят един германец. Защото българинът познава личното дело, не общото: той е, ако обичате, герой, но не и човек на гълга (с.2). Колкото и произволно да е това виждане, Антон Страшимиров тръгва от него, за да направи обобщение за българския героизъм: „Ние, българите, не сме дорасли да бъдем беззаветни. Геройството у нас е от карьеризъм, от суета, от съперничество, от славолюбие“ (с.3). Антон Страши-

миров подхожда от нравствена и духовна гледна точка към героизма и в този смисъл не открива истинската му проява у българина. Но 20-те години на XX век са време, когато се налага идеята за героизма – т.е. изхожда се от определена класова характеристика. Вече не се приема от левите критици, че Иван Вазов възхвалява героизма на апостолите, за да възвеличи българската идея за героичното, а защото изхожда от определена класова позиция, определена от Георги Бакалов като „еснафо-буржоазен мироглед“. „И така, Вазов е също идеен поет, както е идеен поет и Смирненски. И единият, и другият употребяват щедрите си поетични дарби за осветляване на живота от **известно класово гледище**. Разликата е в класовото гледище“ (Нов път. Кн.1 от 20 октомври 1924. Г.2. с. 30). Ако се разглеждат поезията и изкуството по този начин, то излиза, че всяка смяна на идеологията ще се означава и като промяна във вижданията за даден автор независимо от това, че творбата му може да е с висока художествена стойност.

2. Естетическа и идейна реакция сред левите интелектуалци

От гледна точка на идеологията, възниква въпросът и за естетическата и идейна реакция на случващите се събития. Вече отбелязахме, че реакцията по повод на германската революция е отложена във времето с няколко години, докато БКП не реши, че трябва да се чества. Отложената във времето реакция има това важно предимство, че събитията и героите са вече премислени от идеологическа гледна точка и няма опасност да бъдат възхвалявани тези, които са неудобни. Точно така се случва с Роза Люксембург – четири години след смъртта ѝ Ленин вече си е казал мнението и се знае, че тя е велика като жертва, но с погрешни възгледи за пролетарската революция. Това се отнася и за съчиненията на известните водачи – вече е ясно кое може да бъде цитирано и кое не. По същия начин си служи и Елена Димитрова, когато тълкува стиховете от творбата „Карл Либкнехт“. Стиховете на Смирненски се препращат към знаковите думи на водача, които са неоспорими, тъй като са свързани с идеята за саможертвата в предсмъртната му статия, публикувана в „Работнически вестник“ (12.01.1921. Бр.154). Вярно е, че стихотворението „Разбойниците“ е пряк отзвук на събитията в Германия през март 1921 г., но Христо Смирненски гържи да подчертае чрез епиграфа към стихотворението, че то е предизвикано от твърденията в „буржоазната преса“, че комунистите са разбойници.

Поради промени в идейните позиции през 30-те години на XX век при възприемане и утвърждаване личността на Роза Люксембург се очертава двойственост, тъй като тя се възвеличава като жертва на революцията, но се заклемява с погрешната си тактика на пролетарски водач. Тя е един от най-интересните примери за това как идеологическият модел манипулира естетическия, така че да се възвеличи един момент от нейната биография по такъв начин, че да не става нужда да се търсят други измерения на духовното и социалното ѝ битие. Литературата създава ореола на жертвата – Димитър Полянов, Христо Смирненски, Гео Милев, Кръстьо Белев, Николай Хрелков и др., за да може идеологическото развенчаване на Роза Люксембург да мине по-безболезнено и не като пълно отрицание.

Отношението към личността на Роза Люксембург и към нейните възгледи е свързано и с важния проблем за изкуството, който теоретиците на пролетарското движение е трябвало да разрешават. При Люксембург възможното възприемане на литературните явления от миналото и особено от близкото минало, така че те да са от полза на революцията, е да се разделя личността на писателя на мислител и на художник. Мислителят може да бъде заклемен от социална и идейна гледна точка, но той може да види и собствените си творби от една нова, „прогресивна“ позиция и така да бъде оправдан и приет. Оказва се, че писателят, като художник, е на втори план, тъй като създадените от него образи не са по-важни от идеите, които той изразява. През 1933 г. в сп. „Звезда“ е поместен преводът от руски език на статията „Литературните възгледи на Роза Люксембург“ от Ст. Станде, в която по обичайната вече практика се показва колко са погрешни възгледите на

Люксембург, сравнени с тези на Ленин (Звезда, Г.2. С., 1933. с.333). В случая пряко се напомня, че не може да се пише за даден писател, та дори той да е Толстой, извън идеята за класовата борба.

Самият Христо Смирненски, възвеличавайки Роза Люксембург, не приема тази идея за приемствеността на буржоазната култура – в стих. „Червените ескадрони“ той е категоричен, че новият свят ще се създаде само след като „сетний камък на обгърнатия в пламък / и разплуха дъвен замък се отрони в пепелта“. Лишаването от идеята за приемственост се оказва много пагубна за развитието на българската култура и литература. Тази идея зрее през 20-те и 30-те години, но същинският удар е след 1947 г. Христо Смирненски ще въведе формулата: „Два свята, единият е излишен! („Босоногите деца“) и за да ѝ предаде смисъл, ще утвърди борците като творци – „ний, вечните творци, ний, морните борци“ (стих. „Ний“). Революцията показва, че тези, които са се научили да разрушават, не усвояват добре уменията да градят. Вероятно Роза Люксембург е разбирала добре това противоречие в класовата борба и тъкмо затова съзнава нуждата от приемственост и съхраняване на буржоазната култура. Тя запазва естетическото си чувство, така че да не бъде подчинено на социалното и идеологическото. Идеята, че социалната рецепта има второстепенно значение в един текст, че е важен „оживяващият дух“, който се е зародил стихийно и не е подчинен на целта, че изкуството е „мир на творческата свобода, някаква трета сила, разрешаваща противоречието между света на „чистия“ и на „практическия“ разум, няма как да се хареса на болшевиките. Защо е било нужно на българските леви интелектуалци да утвърждават у нас през 30-те години на XX век болшевишките позиции, при условие че идеите и възгледите на Роза Люксембург са били по-адекватни за българската действителност, в която буржоазната култура трудно би могла да се определи като реакционна, още повече че тя не е скъсала връзките си с народа? Възкликът на Алеко Константинов: „Стой! Доду ръцете! Не госягай народа! Свали си шапката и се поклони на този измъчен страдалец (...), поклони се на българския народ!“ не е изгубвал смисъла си в литературата ни и през 30-те години на XX век. Това опасно преговеряване на болшеvizма води до тълкуване и критикуване „на сляпо“ на родината ни култура.

Пълния текст четете в сп. „Български език и литература“, кн. 5

Предимствата на графичния метод

*Откъс от „Ролята на графичния метод
за решаване на физични задачи“*

Теменужка Богданова
Бетина Ковачева

Русенски университет „А. Кънчев“,
Филиал – Силистра

Въведение

Графичният метод в обучението е метод за нагледно представяне на учебната информация с графични модели и опериране с тях. Графичните модели показват реално съществуващи страни на изучаваните обекти. С тяхна помощ се отразяват елементи, връзки и отношения в дадена система посредством графични изразни средства.

На ролята и значението на графичния метод в обучението по физика са посветени доста разработки в методическата литература. Основните акценти са върху значението на графичните средства за развитие на мисленето на учениците и за ориентацията им в различни практико-приложни аспекти.

В уроците за решаване на задачи чрез графиките се реализира най-голяма нагледност на представите за различни физични процеси, тъй като те показват спецификата на един физичен процес, водят до осмисляне на физичното явление. Графичните задачи имат съществения принос за развитие на логическото мислене на учениците, физичната им интуиция и успешна работа с графични модели.

Изложение

Основните цели на графичния метод в обучението по физика са представени на фиг. 1.

Заглавието е на редакцията

www.pedagogia.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Емилия Василева
E-mail: embavassi@abv.bg

Редактор

Любомира Христова
0889 22 12 15

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: pedagogia@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 8/2015:

**70 ГОДИНИ РУСЕНСКИ
УНИВЕРСИТЕТ
„АНГЕЛ КЪНЧЕВ“**

Русенският университет –
70 години възходящо развитие
/ *Златоживка Здравкова*

История на висшето педагогическо образование в Русе /
Виолета Ванева

Педагогическото познание
в сложния спектър на науките
за образованието / *Петър
Петров*

Влияние на феномените
„ранно“ и „късно“ родителство
върху целевите семейни
възпитателни ориентации (съ-
временно състояние на про-
блема) / *Десислава Стоянова*

Ролята на графичния метод за решаване на физични задачи / *Теменужка Богданова, Бетина Ковачева*

Валидиране на знания, умения и компетенции, придобити чрез неформално и информално обучение / *Валентина Василева*

„Учене през целия живот“ – водеща ценност за съвременния учител / *Надие Карагьозова*

Хистерията в детско-юношеска възраст / *Силвия Крушкова*

Дейностите на детето през неговия поглед в съпоставка с гледната точка на семейството и персонала / *Лилия Тодорова*

Теоретико-приложни предизвикателства и проблеми при реализиране на ситуациите в смесената по възраст група в детската градина / *Юлия Дончева*

Пространственото мислене и показатели за установяване степената му на развитие в начална училищна възраст / *Маргарита Георгиева*

30 ГОДИНИ ОМЕП В БЪЛГАРИЯ

Значимостта на индивидуализацията и диференциацията в педагогическото взаимодействие в детската градина / *Розалина Енгелс-Критидис*

Ролята на конструктивните дейности за развитието на числовите представи при децата от предучилищна възраст / *Галина Георгиева*

Провокиране на изобразителна дейност чрез илюстрацията при деца от предучилищна възраст / *Гергана Михайлова-Неокова*

Фигура 1

Според руския психолог Б.Ф. Ломов (Ломов, 1959) усвояването на уменията за създаване на графичен модел играе съществена роля за изграждане на сензомоторния интелект на ученика, чийто акт е насочен към успеха на действието. От друга страна, уменията за интерпретация на графичния модел се свързва с понятийния интелект. А съгласно съвременни теории за ученето графичното представяне на учебната информация е от решаващо значение за разбирането, запаметяването и подобряване приложимостта на изученото. Графиките са специфичен, но категоричен гразнител на многостранна психофизиологична активност. В този смисъл, те не са емоционален момент, а част от единния учебно-възпитателен процес, който „носи“ информация.

Според Б.Ф. Ломов основните компоненти на графичните знания са: знания за графичните изображения и техните особености, както и целият комплекс от знания, които ученикът получава с тяхна помощ и е възможно да обясни и осмисли само чрез тях (Ломов, 1959). Основни графични умения, които се формират у учениците, са: умения за построяване на графика на функционална зависимост между физични величини и анализиране на построена графика (Ломов, 1959). Всяко графично умение се базира на съответстващи знания. Например уменията за построяване на графика предполага знания за елементите на графиката и начина за нейното построяване. Умението за анализ на графика е свързано със способността на учениците самостоятелно да извличат информация от нея. Колкото по-пълни и задълбочени са знанията на учениците, толкова по-благоприятни са и условията за формиране на съответните умения. Според Л.И. Резников графична грамотност притежават учениците, които боравят с термините, назоваващи графичното изображение, и разбират смисъла му (Резников, 1960).

Според Л.И. Резников графичният метод в обучението по физика е метод за нагледно представяне на учебна информация и опериране с графични модели

(Резников, 1960). Графичните модели, които се използват в обучението по физика, са: физическа графика, схеми, рисунки, термодинамични диаграми, вектори, силови линии, осцилограми, диаграми за представяне на енергетичните нива в атомната физика и др. С голямо приложение се представят и компютърните графични модели.

Графичният метод в обучението по физика в средното училище може да намери приложение в следните аспекти:

- при формиране на основни физични понятия;
- при провеждане на физичен учебен експеримент;
- при самостоятелна работа с графични дидактически материали;
- за решаване на физични задачи;
- за реализиране на проблемно обучение;
- за реализиране на междупредметни връзки;
- за развитие на творческите способности на учениците;
- за систематизиране и обобщаване на знанията на учениците;
- за развиване на интелектуалните умения на учениците.

При изучаването на физичните явления и процеси обикновено се стига до установяване на функционални зависимости между величините, които ги характеризират. Освен аналитично една функционална зависимост се изразява и графично. Графичното представяне на зависимостта я прави по-изразителна, разкрива нагледно нейния характер. Чрез графичните задачи учениците овладяват графичния метод за изразяване на функционална връзка, а това подпомага съзнателното усвояване на физичните закони.

Основните характеристики на графичния метод са представени в таблица 1.

Таблица 1

**Характеристики на графичния метод,
които се използват при решаването на физични задачи:**

- построяване на графики по дадено физично съдържание;
- анализ на построени графики с физично съдържание;
- представяне условието на задачата с графична илюстрация;
- графично оформление, възникващо в процеса на решаване на задачата;
- графична илюстрация на проведен физичен експеримент;
- графично представяне на експерименталните резултати;
- интерпретация на графично представени експериментални резултати и др.

Според А.М. Фригман и Б.К. Дамитов графичните задачи са вид задачи, в които обектите и техните характеристики са загадени графично (Фригман, Дамитов, 1987). Те ги подразделят на две групи: задачи за построяване на графика и задачи за извличане на информация от построена графика.

Пълния текст четете в сп. „Педагогика“, кн. 8

Мястото на жените в Османската империя

*Откъс от „Жените в Османската империя
през погледа на една западноевропейка:
произведенията на лейди Мери Монтегю“*

Александра Миланова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

„Попаднала съм в един нов свят, в който всичко ми изглежда като смяна на обстановката“, пише лейди Мери Уъртли Монтегю на своята приятелка в Лондон лейди Рич. Годината е 1717. Лейди Мери е съпруга на Едуард Уъртли Монтегю, който през април 1716 г. е назначен за извънреден и пълномощен посланик на Великобритания в османския двор и представител на английската Левантийска компания. Двамата напускат британската столица заедно с тригодишния си син и предприемат седеммесечно пътуване през Виена, Белград, София, Пловдив и Одрин до султанския двор в Константинопол.

Но османските земи се намират далеч от Лондон, където преди заминаването си лейди Мери успява да се утвърди в светските среди като брилянтна и остроумна дама, известна със своята поезия, есета и не на последно място – с публични дискусии на разнообразни теми. Нейни близки приятели са такива видни личности като английския поет и писател Александър Поуп (1688 – 1744), поета Джон Греј (1685 – 1732), италианския философ, духовник и поет абат Антонио Конти (1677 – 1749) и много други. Водена от силното желание да запази своята позиция в литературните и светските среди, дори по време на престоя си в Османската империя лейди Мери редовно изпраща писма до свои близки приятели и роднини. Тази кореспонденция е публикувана през 1763 г., година след смъртта ѝ, под името „Писма от турското

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

Главен редактор
Проф. д-р Пламен Митев
E-mail: plamdm@abv.bg

Редактор
Д-р Албена Миланова
0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 5/2015:

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Журналистите на Съединението / Анна Ангелова, Димитър Веселинов

Опиум, живак и магия – български народни лековници и регионални лечителски „школи“ през Ранното възрождане / Георги Георгиев

Политиката на българската държава за материалното осигуряване на учебното дело в навечерието на войните (1909 – 1912) / Емилия Еничарова

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

Жените в Османската империя през погледа на една западноевропейка: произведенията на лейди Мери Монтегю / *Александра Миланова*

Хитлеристката външна политика и Арабският свят в годините на Втората световна война: Иракският случай – реална или химерична възможност за алианс? / *Лъчезар Петров*

ПОДХОДИ В ПРЕПОДАВАНЕТО

Практическите занимания, ролевите игри и самостоятелните задачи и техният потенциал в обучението по история в българските училища зад граница / *Валентина Александрова-Кирова*

ПАЗИТЕЛИ НА ПАМЕТТА

Един османотурски надпис от началото на XIX век в контекста на историческото развитие на Анхиало и прилежащия му регион / *Димитър Ницов*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Ролята на българските писатели в политическия живот на страната (1971 – 1989 г.) / *Николай Поппетров*

Уникален труд за богомилството / *Огнян Стамболиев*

ХРОНИКИ

XI международен конгрес по балканистика / *Юра Константинова*

140 години от Старозагорското въстание / *Ваня Ценкова*

посолство“ (“Turkish Embassy Letters“). Със своето остроумие, обективност и изчерпателност произведенията на Мери Монтегю привличат вниманието на много влиятелни фигури в областта на литературата, историята и философията като Волтер, Мери Астел, Томас Карлайл и Литън Стрейчи. След като прочита „Писмата“, Едуард Гибън (едн от най-известните в света английски историци, автор на „Залез и упадък на Римската империя“ и изявен парламентарист) възкликва: „Какъв плам, каква лекота, какви познания за Европа и Азия“.

Робърт Халсбънд – един от биографите на лейди Мери от средата на XX век, посочва, че нейните трудове години наред са използвани и все още погпомагат изследванията на учени от цял свят в различни области: политика, дипломация, музика, изкуство, история на медицината и социална история – в нейните писма се съдържат сведения за различни религиозни обичаи, семейни традиции, морални норми и др. в европейските провинции на Османската империя. Нещо повече, Мери Монтегю може да бъде справедливо наречена един от най-ранните етнографи и изследователи, които обръщат внимание върху жените в османското общество без значение от тяхната възраст, етнически произход или религия, която изповядват. Освен това тя е сред първите, които се усъмняват в невежеството на мюсюлманките – „обвързани от жестоки правила на ограничение и потисничество, но които вероятно притежават ценности и обичаи, достойни, ако не за пограждане, то поне за изучаване и уважение“.

Прочитът на нейните писма ясно показва, че лейди Мери не просто пише за живота на Изток, но и не се притеснява да оспорва (често госта саркастично) сведенията, които дават пътешественици, посетили Балканите преди нея. „Вече съм свикнала с начина им на писане и не мога да съдържа възхищението си нито от тяхното примерно благоразумие, нито от изключителната им глупост“. С други думи, в своите трудове Монтегю описва културните различия между източното и западното общество и в същото време критикува мъжката гледна точка на своите предшественици, като променя неточните описания, гадени от тях. Тъй като по различни поводи среща и наблюдава мюсюлманките и техните нрави, лейди Мери дълбоко съжалева за неточните сведения, които е получила за тях преди замиването си. Следващите страници от изследването разкриват впечатленията на английската аристократка и писателка от жените, живеещи в Османската империя, и се опитват да намерят отговор на въпроса защо у западноевропейката се утвърждава представата, че „турските жени имат повече свобода, отколкото британките, като се има предвид положението в Англия и геополитическите отношения през XVIII век“.

Образът на балканската жена в произведенията на Мери Монтегю се изгражда върху цялостната представа на англичанката за нежния пол. В този смисъл е необходимо да се посочи, че лейди Мери няма високото мнение за жените, най-вече заради незадоволителното ниво на тяхното образо-

вание и познания (тези изводи произтичат от нейните контакти с дами от висшето общество във Великобритания). Ето защо тя предпочита да общува предимно с мъже, доколкото това е възможно. „Радвам се, че съм жена – казвала Мери, – благодарение на това няма да ми се наложи да имам съпруга“. Престоят в Османската империя обаче кара лейди Монтегю да преосмисли отношението си към жените, или поне към тези от Изтока, и това много ясно личи от писмата, които изпраща до свои близки и приятели във Великобритания.

Хамамът и харемът

Бидейки жена, лейди Мери има възможност да посети места, достъпни само и единствено за представители на нежния пол – например харема и женския хамам. Това ѝ дава значително предимство пред пътешествениците от мъжки пол, тъй като тя получава „информация от първа ръка“ за специфични аспекти от всекидневния живот на дамите в Ориента. Освен това Монтегю използва всяка възможност да се включи в различни техни дейности не само като наблюдател, но и като участник. Пример в това отношение е посещението на английската аристократка и писателка в османски хамам, за което тя разказва в едно от писмата си до лейди Рич. „Отидох в обществена баня към 10 часа. Вече беше пълно с жени [...]“. Следва детайлно описание на композиционната структура на хамама, на системите за затопляне и охлаждане на водата, както и на вътрешното оформление на помещението, включително софите, покрити с възглавници и килими, върху които дамите и техните придружителки биха могли да се облекнат. Тези на пръв поглед незначителни подробности всъщност са много важни, тъй като показват различията във възприятията на мъжете и жените. Много пътешественици дават информация за османските обществени бани, но нито един от тях не описва толкова подробно техния интериор така, както го прави Мери Монтегю. Нещо повече, тя обръща внимание дори върху много дребни детайли (например цвета и формата на възглавниците, върху които се облягат дамите и техните слуги), които един мъж по-скоро би пренебрегнал.

По-нататък в текста лейди Мери отбелязва, че е невъзможно да се направи разграничение в социалния статус на посетителките, тъй като, „казано на прост език, всички бяха чисто голи, без да могат да прикрият своята красота или каквото и да било дефект. И все пак нямаше злонамерени усмивки или нескромни жестове. Те вървяха и се придвижваха със същата величествена грация, с която Милтън описва нашата обща майка[...]“. За да направи сцената и персонажите в нея по-близки до английския читател, Мери Монтегю използва една от основните за всеки съвестен етнограф техники, като се опитва да опише същността и разбиранията на хора, принадлежащи към друга култура. Тя свързва появата и поведението им с образ, картина или предмет, които сънародниците ѝ добре познават. Името на Дж. Милтън, споменато от авторката в хода на разказа за османския хамам, пълнен с голи жени, веднага придава артистичност и дори особена добротелност на обстановката, която иначе би била приета от читателите по различен начин. Лейди Мери добавя и още едно сравнение: „Накратко, (банята) е дамското кафене, където се научават всички новини в града и се съчиняват скандалите“. Накрая, авторката включва дори себе си в историята (което доближава аудиторията още повече до споменатата сцена), без да се страхува от реакции, които би могла да предизвика. „Дамата, която изглеждаше най-влиятелната сред тях, ме покани да седна до нея и охотно щеше да ме съблече и приготви за банята“. На това място у читателя се създава усещането, че ролите са разменени: жените вече не са обект на изследване, тази функция се прехвърля върху лейди Монтегю. „Извиних се с известни затруднения. Всички те обаче толкова искрено ме убеждаваха, че бях принудена да разтворя ризата и да им покажа корсета си, което им донесе известно удовлетворение; тя вярваха, че съм затворена в този механизъм, без да мога сама да се освободя от него, и приписваха тази хитрост на съпруга ми“. Ролите отново са сменени: жените в хамама вече не са странни и екзотични; лейди Мери е различният груз – ограничена, пасивна (в първоначалния си отказ да се присъедини към тях), тъжно самотна и потисната от своя съпруг.

Колоритното описание на хамама и неговите посетителки е възпроизведено особено успешно във френското издание на „Писма от турското посолство“, публикувано за първи път през 1805 г. Преводът е дело на френския художник, график и цигулар Жан Огюст Доминик Енгър (1780 – 1867). Според някои автори известната картина на Енгър „Турска баня“ (1862), изложена в Лувъра, е вдъхновена именно от описанията на лейди Мери.

Етнографският принос на Мери Монтегю обаче е органичен във времето и пространството. В края на 1717 г. нейният съпруг е отстранен от посланическия пост и макар че семейството остава в Константинопол (където през януари 1718 г. лейди Монтегю ражда гъщеря) за още около година, престоят на английската аристократка и писателка в османските земи обхваща единствено периода 1716 – 1718 г. Въпреки това нейните произведения имат важно значение в следните три области: религия и религиозни ритуали, материална култура и всекидневен живот („vie quotidienne“) в османския гвор в началото на XVIII век, и не на последно място – положението на жените в източната империя.

Лейди Мери не събира сведения според изискванията на съвременната етнографска наука. Тя слуша и гледа внимателно, подробно разказва за специфични събития и личности, за да илюстрира основните тенденции, които открива в османското общество. Сравненията, които използва (като тези при описанието на османския хамам, посочени по-горе в изложението), водят читателите в непозната, странна култура, като предлагат нещо добре познато. Този похват личи не само в разказа за посещението на лейди Мери в обществената баня, но и при гостуването ѝ в къщата на младата вдовица и последна фаворитка на султан Мустафа II – Хафса (Икбал), поместено в едно от писмата, които Монтегю изпраща на сестра си – лейди Мар. „Въведоха ме в една голяма стая, по цялата дължина на която беше разположена софа, украсена с колони от бял мрамор като алея, покрита с бледосиньо кадифе върху сребърен подг [...].“ Следва детайлно описание на „великолепните грехи на Султана, подчертани с диаманти, перли и смарагди, големи като пуешко яйце“. Но това, което впечатлява лейди Мери в най-голяма степен, е масата за хранене: „Ножовете бяха от чисто злато, с диамантени гръждки, но това, което ме поразя, бяха покривката и салфетките от Тифани, с избродирани от коприна и злато цветя. Дълбоко съжалявах, че бях принудена да използвам тези скъпи салфетки – най-красивите, произведени някога в тази страна. Можете да бъдете сигурни, че те бяха напълно съсипани, преди да приключи вечерята (вечеря от 50 месни ястия, които съгласно традицията бяха сервирани на масата едно по едно)“. Отново детайлно описание, което би могло да присъства само в разказите на една дама и което за пореден път подчертава различията във възприятията на представителите на двата пола.

По време на вечерята лейди Мери има възможност да зададе на Султана (така тя нарича вдовицата на Мустафа II в своите писма) различни въпроси, свързани с харема и двореца. Този интерес е породен от слуховете за това как султанът избира жена, с която да прекара нощта. Според легендите всички жени от харема се струпват около леглото на владетеля, умолявайки го да бъдат избрани. В отговор на тези молби той просто хвърля носната си кърпичка – тази, върху която падне кърпата, ще прекара нощта с него. Разказът на Хафса обаче опровергава тези слухове. От него става ясно, че посещението на султана при избраната дама от харема е предшествано от великолепен подарък. „И няма такова нещо като пълзене в краката. Понякога султанът се забавлява в компанията на всички свои жени, разположени в кръг около него, и тя призна, че в този момент останалите са готови да умрат от ревност и завист към щастливата избраница. Но това не ми изглежда нито по-добро, нито по-лошо от това, което се случва в повечето дворци в Европа, където всеки поглед и усмивка на монарха се следи с внимание и нетърпение, а тези, които не могат да ги получат, завиждат на останалите“. Тук Монтегю отново прави сравнение с добре познат и широко разпространен културен модел в Западна Европа, за да създаде по-голяма близост между читателите и събитията, които описва.

Пълния текст четете в сп. „История“, кн. 5